

סיוון התשע"ח

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

האם נביא עושה נס מדעתו

לפרשת קרח (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

להוראותיו של משה, אלא גם לדברים שהקדים להוראות אלו.

במדבר ט"ז ה':

(ה) ... בְּקֶר וַיֵּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ, וְאֵת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו, וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר בוֹ יִקְרִיב אֵלָיו.

האם זוהי הודעה נבואית בפיו של משה שנודעה לו מאת ה', או שמא זוהי הודעה שמשה מודיע מדעתו, מתוך ביטחון מוחלט בהצלחת תכניתו?

בהמשך הסיפור מצטווה משה לעבור אל המוקד האחר של המרד – אל "מִשְׁפַּן קֶרַח דָּתָן וְאֶבְיָרִים" שבמחנה ראובן.

4. במדבר ט"ז כג-כד:

(כג) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (כד) דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר, הֲעֵלוּ מִסְבִּיב לְמִשְׁפַּן קֶרַח דָּתָן וְאֶבְיָרִים.

משה עושה כאשר נצטווה, כמתואר בפסוקים כה-כו, והעדה המצויה במוקד זה אכן מגיבה כנדרש "וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁפַּן קֶרַח דָּתָן וְאֶבְיָרִים מִסְבִּיב" (פסוק כז). אז נושא משה את דבריו אל העדה.

5. במדבר ט"ז כח-ל:

(כח) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה – כִּי לֹא מִלְּבִי. (כט) אִם כָּמוֹת כָּל הָאָדָם יִמְתְּנוּ אֵלֶּה, וּפְקַדְתָּ כָּל הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם – לֹא ה' שְׁלַחְנִי. (ל) וְאִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה' וּפְצַתָּה הָאֲדָמָה אֵת פִּיהָ וּבִלְעָה אֶתְּם וְאֵת כָּל אֲשֶׁר לָהֶם, וַיִּרְדּוּ חַיִּים שְׂאֵלָה – וַיִּדְעַתֶּם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֵת ה'.

ומיד מתקיימים דבריו (במדבר ט"ז לא-לב):

(לא) וַיְהִי כַּכֵּלָתוֹ לְדַבֵּר אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּבְקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם. (לב) וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֵת פִּיהָ וַתִּבְלַע אֶתְּם וְאֵת בְּתֵיהֶם וְאֵת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לָקַרַח וְאֵת כָּל הַרְכֹּשׁ. (לג) וַיִּרְדּוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׂאֵלָה וַתִּכַּס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיִּאֲבְדוּ מִתּוֹךְ הַקְּהָל.

ושם חוזרת השאלה: האם הודעתו של משה בפסוקים כט-ל על העומד להתרחש היא נבואה שניתנה לו מאת ה'?

שלוש אמירות של משה בפרשתנו – מדעתו או בנבואה מאת ה'?

בשלושה מקומות בפרשתנו מספרת התורה על פעולות שנעשו על פי דיבורו של משה ואשר היו כרוכות בנסים מרשימים, בלא שקדמה לכך הוראה מאת ה' למשה או תפילה של משה אל ה'.

לראשונה אנו מוצאים זאת בפתיחת הפרשה. על דברי הקטרוג של הנקהלים על משה ועל אהרן. (מדבר ט"ז ג):

רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כָּלָם קְדָשִׁים וּבְתוֹכְכֶם ה', וּמִדַּעַת תִּתְנַשְּׂאוּ עַל קֹהֵל ה'!?

מגיב משה במעשה ובדיבור.

1. במדבר ט"ז ד-ז:

(ד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיַּפֵּל עַל פָּנָיו. (ה) וַיִּדְבֹר אֶל קֶרַח וְאֶל כָּל עֲדָתוֹ לֵאמֹר: בְּקֶר וַיֵּדַע ה' אֶת אֲשֶׁר לוֹ, וְאֵת הַקְּדוֹשׁ וְהַקְּרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר בוֹ יִקְרִיב אֵלָיו. (ו) זֹאת עֲשׂוּ: קְחוּ לָכֶם מַחְתָּוֹת קֶרַח וְכָל עֲדָתוֹ. (ז) וַתִּנּוּ בְּהֵן אֵשׁ וַשִּׁימוּ עֲלֵיהֶן קִטְרֹת לִפְנֵי ה' מִחֹר וְהָיָה הָאֵשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי.

ואז על פי הוראתו,

2. במדבר ט"ז יח-יט:

(יח) וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיִּשְׁימוּ עֲלֵיהֶם קִטְרֹת וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. (יט) וַיִּקְהַל עֲלֵיהֶם קֶרַח אֵת כָּל הָעֵדָה אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד...

3. ובסופו של דבר (במדבר ט"ז לה):

(לה) וְאֵשׁ יֵצְאָה מֵאֵת ה' וְתֹאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמֵאֲתֵימ אִישׁ מִקְרִיבֵי הַקִּטְרֹת.

ונשאלת השאלה: מהו המקור להוראותיו אלו של משה לקרח ולעדתו ולאהרן אחיו? האם המקור הוא בצו א-לוהי שקיבל משה ואשר לא נכתב בתורה או שמשה הוא שיזם את המבחן באמצעות הקטורת מדעתו, מתוך ביטחון שה' יחולל את הנס הנדרש ויוכיח בכך מיהו האיש הנבחר על ידו? והשאלה כמובן נוגעת לא רק

י"ז וזוכים שם לפרשנות מרחיבה. המפרש דן שם בשבועת אליהו לפני אחאב "אם יִהְיֶה הַשָּׁנִים הָאֵלֶּה טַל וּמָטָר כִּי אִם לְפִי דְבָרִי" (מל"א י"ז, א), והוא מתלבט אם "גזר והחליט באמרו זאת", או כדברי המפרשים אשר "אמרו בעניין זה שהוא עשה זאת בחזון מאת ה'", והוא נוטה לאפשרות השנייה, ומוסיף.

9. פירוש ר' אברהם בן שלמה למל"א י"ז:

ולפיכך הוסיף רבי סעדיה ז"ל בפרשו בתרגום "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו" מילה לרמוז בה אל העניין הזה האמור, והוא אמרו: "צמוד לחזון" – כלומר ביקש שיִדַּע לו מה יהיה סוף העם. לכן דע כל מה שאמר באותו המקום והיזהר בו.

10. כיצד בכך פירש אף רשב"ם:

"ויפל על פניו" – לתפילה, ושם נאמר לו מה שאמר לקרח.

11. ראב"ע מביא שני פירושים לנפילתו של משה על פניו:

"ויפל על פניו" – ברצונו. ויש אומרים: כדרך הנבואות. לפי הפירוש הראשון נפל משה על פניו ברצונו, אך ראב"ע אינו מסביר את מניעיו למעשה זה. אולם לפי הפירוש השני, הייתה נפילתו של משה על פניו תגובה לקבלת נבואה. מה הייתה הנבואה שקיבל משה בעת שנפל על פניו? כנראה פירוש זה רואה בדברי משה בפסוקים ה-ז את תוכן הנבואה שקיבל באותה שעה.

12. מסכם הרב אלחנן סמט:

הצד השווה בפירושי רס"ג, רשב"ם והפירוש שהביא ראב"ע הוא, שמשה בדבריו לקרח ולעדתו מסר את דברי ה' שנאמרו לו קודם לכן, ומבחינת הקטורת לא היה יזמה שיזם הוא. ועוד דבר שווה לשלושתם. שהם אינם משערים את קיומה של הנבואה למשה מסברתם, אלא מחפשים יתד בלשון הכתוב להיתלות בה. והם מצאו יתד זו בנפילת משה על פניו. אלא שהשניים הראשונים פירשו זאת כתפילה לשם קבלת נבואה. ואילו הפירוש השלישי פירש זאת כתיאור קבלת הנבואה עצמה.

החסרון בפירושיהם של רס"ג ורשב"ם הוא הצורך להשלים בתודעה את שאינו מפורש בכתוב: שהי נענה לתפילתו של משה והורה לו מה עליו לענות לקרח ולעדתו. על פי הפירוש המובא בראב"ע, ה' הוא שיזם תשובה זו, ולא היה כל צורך שמשה יתפלל אל ה' לקבל ממנו הדרכה.

אלא שלדעת הרב סמט פירוש זה, שנפילת משה על פניו היא תגובה לקבלת הנבואה, אינו יכול להתקבל מהסיבה הבאה: יחזקאל, בראותו את "מַרְאֵה דְמוֹת כְּבוֹד ה'" בחזון המרכבה, נופל על פניו (א', כח), ושוב הוא נופל על פניו בבקעה, כשראה את "כְּבוֹד ה'" עֹמֵד כְּכּוֹבֵד אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל נְהַר כְּבָר" (ג', כג). אולם מה לכך ולנפילת משה

אלא שלא נכתבה (ואם כך, היא ניתנה לו בוודאי ביחד עם ההוראה הכתובה בפסוק כד לפני כן), או שמא משה אומר את הדברים מדעתו, מתוך ביטחון שהי יעשה כדבריו, וכך אכן מתרחשים הדברים?

בנספח לסיפור מרד קרח (במדבר י"ז, ו-טו) מאשימים בני ישראל את משה ואת אהרן "אֲתֶם הַמִּתְנִים אֶת עַם ה'". ה' מצוה את משה ואת אהרן "הֲלָמוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתְם כְּרִגְעִי". עתה אין בפיו של משה טיעון כנגד העונש, כפי שהיה בפיו באירוע הקודם (ט"ז, כ-כב). במקום לטעון לטובתם של ישראל פונה משה לדרך הצלה אחרת.

6. במדבר י"ז יא:

(יא) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן: קח את המחיתה וְתֵן עֲלֶיךָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׁים קִטְרֹת וְהוֹלֵךְ מֵהָרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי יֵצֵא הַקֶּצֶף מִלְּפָנֵי ה', הַחַל הַנֶּגֶף.

אהרן פועל כפי שאמר לו משה (פסוקים יב-ג):

"וַיִּרֶץ אֶל תּוֹךְ הַקֶּהֱל, וְהִנֵּה הַחַל הַנֶּגֶף בָּעַם, וַיִּתֵּן אֶת הַקִּטְרֹת וַיִּכַּפֵּר עַל הָעָם... וַתַּעֲצֹר הַמִּגַּפָּה"

ושב חוזרת השאלה: מניין ידע משה כי הולכת הקטורת בידי אהרן בתוך העדה תעצור את הנגף? האם ה' אמר לו דבר זה עתה, ובדבריו אל אהרן הוא מוסר בעצם את דברי ה', או שמא משה אמר זאת לאהרן מדעתו, מתוך ביטחון שמעשה זה הוא שיעצור את המגפה?

מכיוון שכל המעשים הללו שציווה משה לעשותם או הודיע על בואם, נעשו בקשר למרידת קרח דתן ואבירים. ובמקומות אחרים כמעט שאין אנו מוצאים התחבטות מעין זו ביחס למעשיו של משה, נשאלת השאלה: האם וכיצד קשורות שאלות אלו לתוכנה המיוחד של פרשתנו? בשיעור בשבוע נבחן כיצד התמודדו הפרשנים השונים עם השאלות הנ"ל.

רס"ג, רשב"ם, ראב"ע: מבחן המחיתות נאמר למשה בנבואה

התייחסות מפורשת לשאלתנו מצויה אצל הפרשנים בעיקר באירוע הראשון, כלומר בדברי משה לקרח ולעדתו. שלושה פרשנים מן הראשונים תולים את תשובתם לשאלתנו במעשה שעשה משה קודם שנשא את דבריו לקרח ולעדתו.

7. במדבר ט"ז ד:

(ד) וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו.

8. רס"ג בתרגומו מוסיף לפסוק זה מילים אחדות:

"ויפל על פניו" – להשיג ולשמוע חזון מאת ה'.

ר"י קאפח ז"ל, מהדירים ומתרגמים של פירושי רס"ג המשוקעים בתרגומו הערבי לתורה, מעיר כי דברי רס"ג הללו מובאים בשמו בפירוש ר' אברהם בן שלמה למל"א

משום שחש כי קריאה 'פשוטה' ובלתי אמצעית של הפסוקים אכן מעוררת את הרושם שמשה פועל כאן על דעת עצמו וללא הוראה נבואית.

לדעת הרב סמט, הראיה היסודית ביותר שיש להביא לפירוש זה היא, שלו היה משה מקבל את הדברים שאמר לקרח בנבואה מאת ה' היה ראוי שדבר זה ייכתב בפירושו! או אז לא היה צורך בחזרה על הדברים מפי משה, אלא די היה ברושם שמשה אכן מסר את דברי ה' לקרח ולעדתו.

לדעת הרב סמט, גם העם הבין כפירושו של רמב"ן לעיל, שמשה פעל בעניין הקטורת מדעתו, שהרי העם מאשים את משה ואהרן.

17. במדבר י"ז ו:

(ו) וַיִּלְנוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּחֲרַת עַל מֹשֶׁה וְעַל אֶהֱרֹן לֵאמֹר: אַתֶּם הִמַּתֶּם אֶת עַם ה'! לְכַאוּרָה, מִה פֶּשַׁר הָאִשְׁמָה זֶה שְׂמַאשִׁים הָעַם אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן, הֲרִי אֵלוֹ שְׂמַתוּ – הֵן הַשְּׂרֹפִים וְהֵן הַבְּלוּעִים – מִתּוֹ בְּנָסִים גְּלוּיִים שְׂאִין בִּיכּוּלְתוֹ שֶׁל בֶּשֶׂר וְדָם לְעִשׂוֹתָם? עַל הַשְּׂרֹפִים נֹאמַר (פְּסוּק לַה):

"וְאִשׁ יִצָּהָ מֵאֵת ה'..."

ועל הבלועים נאמר (פסוק לב),:

"וְתִפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ..."

והיא "בריאה" אשר "יבראה"!"

18. הנה תשובתו של רמב"ן לתמיהה זו:

"אתם הַמַּתֶּם אֶת עַם ה'" – אמר אונקלוס: "אתון גרמתון דמות עמא דה'" – יפתור כי יאשימו אותם על שנתנו העצה הזאת להקטיר קטורת זרה לפני ה', מדעתם שהמקריבים אותה נשרפים. כי ה' לא אמר למשה להקטיר הקטורת הזאת, והוא לא אמר לישראל

את שבחר במחשבתו האנושית וגזר עליו? האם יש כוח לאדם "להכתיב" לקב"ה דרכי פעולה?

שאלה נוספת נוגעת למקומו באופן מיוחד: אם "משה מעצמו חשב המחשבה הזאת" – מדוע בחר במבחן שיש בו להביא פורענות קשה על המשתתפים בו, ולא מבחן אחר, שיוכיח מי הנבחר בלא להביא למותם של אלו שאינם נבחרים?

על שאלה זו עונה חזקוני בפירושו לפסוק ו ד"ה קחו לכם מחתות: "לא עלה בדעתו של משה שייסיכמו בדבר, שהרי ידוע שכל מקריבי קטורת זרה במיתה, כמו שמצינו בנדב ואביהוא". כלומר, מטרתו של משה בהצעתו הייתה להרתיע את קרח ועדתו, ולמנוע את קיום המבחן! על פי דרכנו למדנו, כי אף לדעת חזקוני הצעה זו של משה נעשתה מדעתו ולא בציווי ה' (אף שבפסוק ד הביא גם את דברי רשב"ם).

ניתן לענות תשובה אחרת לשאלה זו, לא כדברי חזקוני ולא כדברי רמב"ן: הקטורת שהציע משה כמבחן, באמת לא הייתה קטורת זרה, כזו של נדב ואביהוא. שהרי הם, כמסתבר, הקריבו את הקטורת מבפנים (ואף לפני ולפנים), ואילו קרח ועדתו הקריבו בחוץ – בפתח אהל מועד. דעתו של משה הייתה שה' יקבל את קרבן הקטורת של אהרן בלבד, כאמרו: "וְהָיָה הָאִשׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה' הוּא הַקְּדוֹשׁ" (פסוק ז), ודאי על ידי כך שיראה לעין כול בדרך כלשהי כי רק קטורתו של אהרן התקבלה. אולם ה', דעת אחרת הייתה עמו: הוא הראה את בחירתו באהרן על ידי כך שאש יצאה מאתו ואכלה את מקריבי הקטורת מלבד את אהרן.

אם צודק פירושו, נמצא שמחשבתו של משה התקיימה חלקית – לא כפי שחשב הוא, אלא כפי שראתה החכמה האלוהית להוציאה אל הפועל, בדרך שבה ייעשו החוטאים עונש חמור.

על פניו במקומו? היכן מצאנו עוד את משה בשעה שה' מדבר אליו, נופל על פניו?

ראיה נוספת שמביא הרב סמט לדחית הסבר זה הוא שהרי נאמר בפסוק "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו", משמע שזו תגובה על טענותיו של קרח ולא על שמיעת דבר ה'!

הרב סמט ממשיך ומקשה על הבנתם של שלושת הפרשנים את נפילת משה על פניו כראיה לכך שדבריו לקרח ולעדתו ניתנו לו בנבואה. שהרי מצאנו את משה ואהרן נופלים על פניהם בפרשה הקודמת, פרשת שלח, כאשר מגיע חטא העם בפרשת התרים את הארץ לשיאו.

13. במדבר י"ד ד-ה:

(ד) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו: נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֶבָה מִצְרֵימָה. (ה) וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל קְהַל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שוב נמצא אותם נופלים על פניהם בפרשת חוקת, כתגובה על מריבת העם החריפה עמם על חסרון מים לשתות.

14. במדבר כ' ו:

(ו) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקְּהָל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם...

נראה כי בכל שלושת המקומות הללו מבטאת הנפילה על הפנים ביטוי לייאוש ולחוסר אונים.

15. פירש רש"י במקומו, בעקבות מדרש תנחומא (קרח, ד):

"ויפל על פניו" – מפני המחלוקת, שכבר זה בידם סרחון רביעי... נתרשלו ידיו... אמר: עד מתי אטריח על המלך, שמא לא יקבל עוד ממני.

השוואת הנפילות זו לזו מלמדת, כי הפירוש שמשה נפל על פניו כדי לבקש נבואה מה' או כתגובה לבואה של נבואה כזאת – אינו יכול להיחשב פשוטו של מקרא.

פירושו הראשון של רמב"ן: "מעצמו חשב המחשבה הזאת"

רמב"ן דן בשאלתנו באריכות בפירושו לפסוק ה (באמצע ד"ה וטעם ויודע ה' את אשר לו). הנה הפירוש הראשון מבין שלושה שהוא מציע.

16. רמב"ן ד"ה וטעם ויודע ה' את אשר לו:

והנה משה מעצמו חשב המחשבה הזאת, ורצה בקטורת יותר משאר קרבנות, כי ראה כבר בנדב ואביהוא, כי בהקריבם קטורת זרה לפני ה' נשרפו... וְכִטַּח מֹשֶׁה כִּי הֵשֵׁם "מִקִּים דָּבָר עֲבָדוֹ וְעֵצַת מְלֹאכְיוֹ יִשְׁלִים".

רמב"ן פתח את סדרת פירושו בנוגע לשאלתנו דווקא בפירוש זה, המעורר שאלות תיאולוגיות שונות¹, ודאי

1 השאלה התיאולוגית הראשונה היא זו שעמה מתמודד רמב"ן בסוף הציטוט המובא למעלה: מניין לאדם, אפילו הוא נביא כמשה רבנו, הביטחון שה' ייענה לו ויעשה

לדעת הרב סמט, מהלך פרשני זה של רשב"ם הוא מסובך, ורוחק מהפשט. ומקשה הרב סמט על דברי רשב"ם: מדוע לא דיבר משה מלכתחילה, בהעלותו את מבחן הקטורת, בשם ה', ואז היה נמנע מן העם (ומן הפרשנים החולקים על רשב"ם) הרושם שמשה אמר את הדברים מלבדו! לכן לדעת הרב סמט זו ראייה, שמשה חשב מעצמו את המחשבה על מבחן הקטורת, וכפי שפירש רמב"ן.

אבל מדגיש הרב סמט, שלמרות האמור לעיל, תלונת העם אינה צודקת, שהרי את הסכנה בהקטרת הקטורת הזרה הרי הכירו הכול ממעשה נדב ואביהוא, ולכן כמו שמביא רש"י בשם התנחומא.

22. רש"י ל-ט"ז, ז, על פי תנחומא קרח, ה:

ולא טפשים היו... [ש]קיבלו עליהם ליקרב? הם חטאו על נפשותם, שנאמר (י"ז, ג): "את מחתות החטאים האלה בנפשותם".

המשך דברי רמב"ן: דברי משה לקרח בנבואה או ברוח הקודש

רמב"ן ממשיך לדון בשאלתנו, וכדרכו במקומות רבים, הוא פורס בפני הלומד קשת של אפשרויות שונות להתמודדות עם הקושי הנידון בדבריו.

23. הרמב"ן:

ויש אומרים כי "וישמע משה ויפל על פניו" (פסוק ד) – לדרוש את ה' לדעת מה יעשה, ואז נאמר לו (בפסוק ה ואילך) "בקר וידע ה' את אשר לו" וגו'. ולא נזכר זה (הנבואה שניתנה לו), רק בסיפור משה לעם. וכבר הראיתך כי המקומות רבים, פעם יאריך בדיבור השם אל משה ויקצר בסיפור משה (- לעם), ופעם יעשה בהפך, ולפעמים לא יזכיר האחד כלל.

ומדגיש הרב סמט, שהכלל הפרשני שמעלה רמב"ן בסוף דבריו, הוא חשוב ביותר לכל לומד מקרא, וקושיות רבות נפתרות בעזרתו. אולם כידוע, אין די בעצם ידיעת הכלל הזה, ויש לתת טעם לשיטה שבה נקט הכתוב בכל מקום ומקום. כמו כן, הטענה שדברי משה לעם הם בעצם מסירת דבריו של ה' שנמסרו למשה לפני כן, אף שאינם כתובים לפנינו (וכן הטענה ההפוכה), חייבת להיות מוכחת מן ההקשר שבו מופיעים הדברים, משום שאחרת יש סכנה פרשנית בשימוש בכלל זה. ואכן הפרשנים שהלכו בדרך זו במקומנו, ואף הרמב"ן עצמו בדבריו המובאים כאן, הביאו ראייה לטענתם מן הפסוק "וישמע משה ויפל על פניו".

אלא שלדעת הרב סמט, פירושה לפסוק זה, כאילו נרמזת בו הנבואה שניתנה למשה, הוא פירוש דחוק ביותר על פי הפשט. לדעת הרב סמט, אף רמב"ן עצמו חש בדוחק שיש

בשם ה' לעשות כן, אם כן מעצמם נתנו העצה הזאת, אשר מתו בה העם, והיו יכולים לתת אות ומופת אחר, במטה או בזולתו.

ומדייק הרב סמט בדברי הרמב"ן, וטוען שהרמב"ן אינו רומז בדבריו אלו כי העם טעה בתלונתו במה שנוגע לעובדות. כלומר, משה מעצמו נתן את העצה הזאת, וגם לא אמר אותה לישראל בשם ה'. ופירושו זה של רמב"ן תלוי בפירושו שהובא בראש סעיף זה. (בהמשך דבריו מביא רמב"ן שני פירושים נוספים לתלונת העם, והמכנה המשותף לכל פירושי רמב"ן הוא בכך שהעם טוען כי משה ואהרן הם האחראים למותם של הנשרפים, מפני העצה שיעצו להם לגשת למבחן הקטורת)

19. גם הרשב"ם פירש את תלונת העדה בדרך דומה:

"אתם המתם את עם ה'" – על דתן ואבירם הבלועים אנו מודים שחטאו (- שהרי ענשם בא מאת ה' ואין למשה חלק בו). אבל מאתים וחמשים איש שמתו במיתת נדב ואביהוא – אתם הרגתם אותם, שציויתם להקטיר קטורת!

אלא שרשב"ם אינו יכול להסכים אם העובדות המהוות בסיס לתלונה זו של העדה. הרי לדעתו, בשעה שנפל משה על פניו הוא עשה כן "לתפילה, ושם נאמר לו מה שאמר לו לקרח"! אם כן, לא מלבד ציוה משה להקטיר קטורת, אלא ה' הוא שאמר לו זאת!

ומסביר הרב סמט, שאכן, כך סובר רשב"ם, ועל כן הוא פירש עוד לפני כן, בפירושו לפסוקים כח-ל, שעל כך נסבו דברי משה אל העדה שסביב אהלי דתן ואבירם.

20. במדבר ט"ז כח-ל:

"בזאת תדעון פי ה' שלחני לעשות את כל המעשים האלה פי לא מלבי. אם קמות כל האדם ימתון אלה... לא ה' שלחני. ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה..."

21. ופירש רשב"ם:

(כח) "כי לא מלבי" - שחינכתים בקטורת, כשאמרתי "ואתה ואהרן איש מחתתו" (פסוק יז לעיל).

(כט) "לא ה' שלחני" – אלא עשיתים מדעתי שצויתים להקטיר קטורת.

(ל) "ואם בריאה" – חדשה – "יברא ה'" – בארץ... שאינה כמיתת נדב ואביהוא.

כלומר, לפי פירושו, כל דבריו של משה, וכן גם המעשה העומד להיעשות בהמשך, כשהארץ תפצה את פיה ותבלע את דתן ואת אבירם, לא נועדו אלא לשכנע את העם שמשה הציע את הקטורת "לא מלבו", אלא בשליחות ה'. ואין להאשימו על מה שיקרה בפתח אהל מועד עוד מעט, כאשר מאתיים וחמשים מקטירי הקטורת יישרפו. אלא שדבריו לא שכנעו את העם, שהרי בסופו של דבר האשימו בני ישראל את משה ואת אהרן "אתם המתם את עם ה'" – שציויתם להקטיר קטורת".

פירושו השלישי של רמב"ן כבר הכניסנו לדיון בהוראות משה לאהרן בסיפור הנספח לסיפור מרד קרח (י"ז, יא) "קח אֶת הַמַּחֲתָה... וְהוֹלֵךְ מִהָרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם", האם משה אמר זאת מדעתו, או שהיה אליו דבר ה' גם כאן, בטרם הורה משה לאהרן להוליך את הקטורת, נאמר על משה ואהרן "וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם" (פסוק ז). לכאורה ניתן היה לצפות כי הפרשנים שהובאו בסעיף ב יאמרו כי בנפילה זו באה אל משה נבואה, או שהוא ביקש בה מה' שידעו בנבואה מה עליו לעשות, וה' הורה לו לשלוח את אהרן עם קטורת לכפר על העם. ברם איש מן הפרשנים לא פירש כך.

ומסביר הרב סמט, שהסיבה לכך היא שכאן מלמד ההקשר שמשה פעל מדעתו, ולא על פי נבואה מאת ה'. שהרי נבואה נאמרה למשה זה עתה: (ט) וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (י) הֲרַמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וְאֶכְלָה אֹתָם כְּדָג... ואין זה מסתבר אפוא שה' יורה עתה למשה בנבואה סמוכה לקודמתה דבר שיהא הפך דבריו הקודמים – כיצד למנוע את כילוי העם. פעולה זו, נאה לה שתהא פעולתו העצמית של משה, שה' נענה לה.

חז"ל והמפרשים ציינו את הקשר בין מעשה זה של משה למעשהו הקודם: במעשהו הקודם הראה משה שהקטורת ממיתה את המקריבים אותה שאינם ראויים לכך, ואילו כאן הראה לישראל שאותה קטורת, בנסיבות ראויות, מצילה ומגינה על ישראל.

24. **כותב הרשב"ם:**

(יא) **"ושיים קטרת"** – להודיע שהקטורת הממיתה בשאינם כהנים, היא הנותנת חיים בידי כהנים, לדעת שהן ראויים לעבודה.

לאור זאת טוען הרב סמט, שכשם שהוראתו האחרונה של משה היא פעולתו העצמאית, שלא קיבלה בנבואה, כך גם הוראתו הראשונה. ומציע זאת הרב סמט גם בהיפוך, כשם שהוראתו הראשונה של משה על הקרבת הקטורת הייתה מחשבה שחשב מעצמו, כך גם הוראתו האחרונה (שיש בה תיקון מה להוראתו הראשונה) היא מחשבה שחשב מעצמו.

הרב סמט מביא ראייה לדעתו, מכך שהסיפור על עצירת המגיפה בפרשתנו דומה בכמה קווים לסיפור עצירת המגפה בסוף פרשת בלק. וכשם ששם נעצרה המגפה בפעולתו העצמאית של פינחס, כך גם במקומנו נראה שעצירת המגפה הייתה תוצאת יזמתו העצמאית של משה ופעולתו הנמרצת של אהרן.

בפירוש זה, ועל כן הוא עובר לפירוש השלישי המבטא את דעתו:

ודעתי בזה (- במה שאמר משה בפסוקים ה-ז) ובמה שאמר לאהרן "קח אֶת הַמַּחֲתָה [וְתֵן עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ] וְשִׂים קְטֹרֶת [וְהוֹלֵךְ מִהָרָה אֶל הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם]" (- להלן י"ז, יא – במקום השלישי בפרשתנו שבו נראה שמשה פועל על דעת עצמו), שהייתה עליו יד ה' בהם (- באירועים ההם), והוא הנקרא רוח הקודש, כעניין בספרי דוד ושלמה שהיו ברוח הקודש, וכמו שאמר (שמ"ב כ"ג, ב) "רוח ה' דָּבַר בִּי וּמְלָתוֹ עַל לְשׁוֹנִי". כי משה רבינו, בכל ביתו נאמן הוא... ומפני שאינו מדרך נבואתו של משה, לא הוזכר בהן דבר ה'.

בפירוש זה מנסה רמב"ן לשלב את היתרונות שיש בשני הפירושים הקודמים שהביא: מחד, מקורם של שני המעשים שעשה משה בפרשתנו במה שנוגע לקטורת אינו בימחשבה שחשב מעצמו – מה שמעורר קשיים מסוגים שונים, אלא ביד ה' שהייתה עליו – ב'רוח הקודש', ואם כן המקור הוא א-לוהי. מאידך, אין צורך להניח קיומו של דבר ה' למשה בנבואה במהלך הסיפור, ואין צורך להידחק בפירוש הפסוק "וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פְּנָיו". באמת לא הייתה נבואה מפורשת כזאת.

ומעיר הרב סמט, שאף פירוש זה אינו נקי מקשיים: הוא מניח דבר שאין לו כל רמז בשני הסיפורים הנידונים – שמשה פעל מכוחה של רוח הקודש. גם אם נקבל את דברי רמב"ן כי "מפני שאינו מדרך נבואתו של משה, לא הוזכר בהן דבר ה'", הרי הכתוב היה צריך להשמיענו בדרך זו או אחרת, כי פעולותיו של משה בשני הסיפורים האלו נבעו מדחף א-לוהי כלשהו.

כמו כן, מקשה הרב סמט על פירושו האחרון של רמב"ן: מדוע באמת לא הודיע ה' למשה בנבואה מפורשת כרגיל בכל התורה כולה, כיצד עליו לפעול כנגד קרח ועדתו, אלא השאיר זאת לזיקה המעורפלת קמעא הקרויה רוח הקודש?²

לאור קשיים אלו מציע הרב סמט לחזור אל פירושו הראשון של רמב"ן, שתואם את הקריאה הפשוטה של הפסוקים ואת הרושם המתקבל מהם, שמשה פועל בפרשתנו פעם אחר פעם על דעת עצמו, וסומך כי ה' ישלים חפצו ויעשה כאשר גזר, וכך אכן קורה.

הציווי לאהרן "קח אֶת הַמַּחֲתָה" היה מדעתו של משה

² שאלה זו אינה קשה על הפירוש הראשון של רמב"ן, שמשה פעל מדעתו. היותו של אדם נביא, אינה מחייבת שכל פעולותיו ייעשו על פי נבואה. ישנם מצבים שבהם נדרשת דווקא פעולתו העצמאית של הנביא, הבאה ממקור אנושי, ובסיוע העיון נבאר שפרשתנו משקפת מצב כזה. אולם רמב"ן בפירושו השלישי אינו מוכן לוותר על המקור הא-לוהי לפעולותיו של משה בפרשתנו, ואם כן קשה, מדוע אין המקור הזה מתגלה בנבואה מפורשת?

בפסוקים כח-ל כדברים שאמרם מעצמו ומדעתו, ושה' נענה לו בכך, כמו שנראה מפשט הדברים, או אז ניתן לפרשת את תלונת העם גם על מותם של הבלועים: משה הוא שיזם פורענות מסוימת זו וה' נענה לו. ואם כן, טוען העם, הוא אשם במותם של הבלועים!

נס הבליעה – מחלוקת רי"א אלבו ור"י עראמה

על הפרשנות של דברי משה בעניין פתיחת הארץ את פיה, אם מדעתו גזר כן או שה' ציווהו על כך, התווכחו שני הוגי דעות שהגותם ופרשנותם למקרא נשתלבו זו בזו. ההקשר שבו עסקו בכך הוא בביאור חטאו של משה במי מריבה.

26. רבי יוסף אלבו ב'ספר העיקרים' שלו, מאמר רביעי

פרק כב, אומר:

עיקר גדול אל התורה ושורש אל האמונה... הוא שהשם יתברך מכריח הטבע תחת כפות רגלי המאמינים... ונמצא זה בקצת החסידים... שהצדיקים – משתנה הטבע על פי דיבורם... עצמו מספור הניסים שהיו נעשין על ידם בדיבורם הקל, מזולת שיבואם בזה נבואה או דיבור או ציווי מהשם יתברך.

כן אמר אליפז לאיוב "ותגזר אומר ויקם לך" (איוב כ"ב, כח) – שייראה שזה דבר מוסכם מהנביאים והמדברים ברוח הקודש כאלפז, שהטבע משתנה על פי הצדיקים כפי מה שירצו.

וכל שכן על פי הנביאים, שהיו הניסים מתחדשים על ידם ככל היוצא מפיהם. אמר אליהו: "חי ה' א-להי ישראל אשר אשר עמדת לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי" (מל"א י"ז, א). ועוד אמר: "ואם איש א-להים אני, תרד אש מן השמים ותאכל אתך ואת חמשיך" (מל"ב א', י) – והיה כן. וכן אלישע אמר "פעת מחר סאה סלת בשקל" (מל"ב ז', א) – והיה כן. וכן "ויצף הברזל" (מל"ב ו', ו), ושאר הניסים שנעשו על ידו מבלי שיקדם לו נבואה או ציווי השם יתברך על זה. וכן שאר הנביאים. ומשה עצמו אמר: "אם כמות כל האדם וגו' ואם בריאה יברא ה' וגו' ויהי ככלתו לדבר את כל הדברים האלה, ותבקע האדמה אשר תחתיהם. ותפתח הארץ את פיה" וגו'. ולא נמצא שציווהו השם יתברך על כך. וכן אמר ישעיה: "מקים דבר עבדו, ועצת מלאכיו ישלים" (ישעיהו מ"ד, כו).

... וכל שכן במקום שיש בו קידוש השם, שראוי ומחויב לפרסם שהטבע משועבד ומוכרח לעשות רצון שומרי התורה ומקימי מצוותיה... ולזה תמצא יהושע, כשנצטרך לכמו זה הדבר, לא המתין ליטול רשות מהשם ולימלך בשכינה, אבל נשען על השם שיעשה רצונו, ומעצמו אמר "שמש בגבעון דום" וגו' (יהושע י', יב), כמו שהעיד הכתוב: "אז ידבר יהושע לה'... ויאמר

נס הבליעה – דעת רמב"ן וביקורתה

כמו שהסברנו לעיל, השאלה האם דברי משה היו בשם ה', ונאמרו למשה לפני כן בנבואה, או שמא משה אמר זאת מדעתו, וה' קיים את דברו, נשאלת גם ביחס להודעת משה על עונשם של דתן ואבירם:

(ל) ואם בריאה יברא ה' ופצתה האדמה את פיה ובלעה אתם ואת כל אשר להם וירדו חיים שאלה...

המפרשים על אתר לא התייחסו לשאלה זו. אולם רמב"ן הביע את עמדתו ביחס אליה במקום אחר. בפירושו לתלונת העם למחרת "אתם המתם את עם ה'" (י"ז, ו) מבאר רמב"ן, כי התלונה הזאת הייתה רק על שרפת מאתיים וחמישים מקטירי הקטורת. ומסביר הרמב"ן, מדוע לא התלוננו בני"י גם על בליעת דתן ואבירם וכל אשר להם.

25. הרמב"ן:

ולא הייתה התלונה, רק על השריפה, לא על הבליעה, כי ה' אמר למשה "העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם" (ט"ז, כז) – וזה ירמוז על פתיחת פי הארץ, ומשה הגיד זה לישראל בשם ה'.

כלומר, לדעת רמב"ן, הוראת ה' למשה להרחיק את המתקבלים סביב אהלי דתן ואבירם כוללת בתוכה רמז לעתיד להתרחש. משה בדבריו לעם, אינו אלא מפרש ומגלה את הרמז הזה, שהוא הבינו מתוך דבר ה'. את זאת הבינו גם ישראל, שבאירוע זה לא היה למשה כל תפקיד עצמאי. ולכן לא כללו אירוע זה בתלונתם.

הרב סמט, מקשה על פירושו זה של רמב"ן את הקושיות הבאות:

- ראשית, כיצד רומזים דברי ה' "העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם" דווקא על פתיחת פי הארץ? אמנם מסתבר כי נרמז כאן שתבוא פורענות על ראשי החוטאים, ולפיכך צריכים אלו שאינם חוטאים להתרחק ממקום הפורענות, אך לא נאמר ואף לא נרמז מהי אותה פורענות, וניתן להעלות על הדעת אפשרויות שונות, ולאו דווקא את זו שבאה בדברי משה.
- שנית, היכן מצא רמב"ן ש"משה הגיד זה לישראל בשם ה'" בדבריו של משה הכתובים לפנינו, הן בפסוק כו והן בפסוקים כח-ל הדבר לא נזכר, ואדרבה, הרושם העולה מדבריו הוא שמשה אומר אותם מעצמו, ומעמיד את אימות שליחותו למבחן ביזמתו שלו!
- שלישית, אין כל הכרח לפרש את תלונתם של ישראל "רק על השריפה, לא על הבליעה" כפי שפירש רמב"ן (וכפי שפירשו גם אחרים). אם נפרש את דברי משה

א. ר"י אלבו כותב בקיצור כי משה גזר מדעתו כיצד תהא מיתתם של דתן ואבירם, וה' עשה כדבריו. הראיה שהוא מביא לדבריו היא "שלא נמצא שציווהו ה' על כך". לעומתו ר"י עראמה מפרש את הפסוקים בדרכו של רמב"ן שאת דבריו הבאנו בסעיף הקודם: הדברים שאמר משה לדתן ולאבירם "במאמר השם" מורים "שנגזרה עליהם מאתו יתברך מיתה משונה שלא כדרך העולם" ודבריו הבאים של משה "אם פְּמוֹת פֶּל הָאָדָם..." אינם אלא פירוט של הנבואה הקודמת שקיבל מאת ה'. ולדעת בעל העקדה: ההקשר שבו הוא קובע את הדברים – מאבק לאימות הנבואה – מחייב לכאורה את פירושו: משה בא בשם נבואה שקיבל, ומודיע שאם הנבואה שבפיו לא תתגשם, ייוודע כי איננו נביא.

ב. מדברי בעל העיקרים נראה כי משה עשה מעשים נוספים מדעתו, וה' הכריח את המציאות לפעול כפי גזרתו. ר"י אלבו אמנם לא אמר זאת מפורשות, וגם לא פירט מעשים כאלה מלבד מה שדנו בו קודם לכן, אך כך נשמע מסוף דבריו המצוטטים לעיל. לדעתו, דבר זה הוא שבח למשה ולכל נביא אחר שפעל כך. בעל העקדה טוען ההפך מכך: משה פועל בעקביות רק על פי דבר ה', ואינו עושה דבר מעצמו. ודווקא דבר זה שבח הוא למשה. שהרי משה, נאמן ביתו של ה', "בא בכל עת אל הקודש לדעת מה יעשה... למה יעשה מעצמו?".

לדעת הרב סמט, צודקים דברי בעל העקדה: בתקופה המכוננת של יציאת מצרים וההליכה במדבר ההנהגה הא-לוהית כה צמודה לישראל עד שכמעט אין צורך וגם אין אפשרות למעשים עצמאיים של משה. מבחינה זאת פרשת קרח יוצאת דופן בריבוי המעשים העצמאיים של משה ובצפיפותם.

ג. ר"י אלבו מביא כראיה לשיטתו את מעשיהם של אליהו ואלישע ושל נביאים אחרים, וכן של חסידים וצדיקים בימי חז"ל, שהטבע השתנה על פי דיבורם בלא ציווי מאת ה'. ר"י עראמה מסכים כמובן עם העובדות הללו, אך אין הוא רואה בכך שבח לאותם אישים, אלא אילוץ: הם פעלו באופן עצמאי מכיוון שלא זכו בהדרכה נבואית צמודה של ה' כפי שזכה לה משה. והוא מוכן להיות ערב לכך, שלו היו האישים הללו זוכים לנבואה מתמדת כמשה – לא היו עושים מעצמם.

לדעת הרב סמט, אף אם צודק בעל העקדה ב"ערבות" שהוא מציע, הרי ברור שאופי נבואתו של משה היה חד-פעמית. ואם כן צודק בעל העיקרים בכך שהתפקיד הנבואי לדורות מאפשר לנביא, ואולי גם מחייב אותו, לפעול באופן עצמאי פעולות שישנו את המציאות, וה' עושה כדבריו ומשלים את חפצו של נביאו. דבר זה ודאי שבח הוא לנביא, והוא משבחה של הנבואה עצמה –

לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל: שְׁמֵשׁ בְּגִבְעוֹן דָּוִם" וגו' (שם), וקיים השם דברו עד שהעיד הכתוב עליו שלא היה דבר גדול כמוהו אפילו בימי משה, שיאמר משה מעצמו ויתקיים דבר גדול כזה, ואמר: "ולא הָיָה פִּיּוֹם הַהוּא לְפָנָיו וְאַחֲרָיו לְשִׁמְעַ ה' בְּקוֹל אִישׁ" וגו' (שם, יד), כלומר שיקיים השם דבר גדול כזה שיגזור האיש מעצמו...

יצחק עראמה בספרו 'עקדת יצחק' בשער השמונים (בפירושו לפרשת חוקת, לחטאם של משה ואהרן במי מריבה) מביא את דברי ר"י אלבו הללו, ומשיג עליהם בחריפות רבה. לא נדון בוויכוח שביניהם אודות חטאם של משה ואהרן במי מריבה, אלא רק בהשגות העקרוניות שיש לר"י עראמה על שיטתו הכללית של ר"י אלבו.

27. רבי יצחק עראמה בספרו 'עקדת יצחק' בשער השמונים:

מצאנו שלא הורגל משה לעשות בכל צרכיהם (- של ישראל) אלא על זה העניין, רצוני, בדבר ה'... כי מצד ענוותנותו (- של משה ואהרן) לא הורגלו לעשות כיוצא בזה מעצמן, והיה להם לשבח ולחכמה. כי אחר שמשה היה נאמן ביתו, בא בכל עת אל הקודש לדעת מה יעשה בכל דבר ודבר שיבוא צורכו, למה יעשה מעצמו? וגם כן "ב'ואם בְּרִיאָה יִבְרָא ה'" – כבר הוכחתי שם יפה (- דבריו הללו יובא להלן), שלא מעצמו אמרה, כמו שאמר: "בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, כִּי לֹא מִלְּבָבִי".

ואני ערב בדבר, לדעת כל הנביאים והחסידים שזכר, שאילו היה להם דבר השם יתברך מזומן על זה השיעור (- כפי שהיה דבר ה' מזומן למשה) שלא היו עושים מעצמן.

28. כמו כן, בשער השבעים ושמונה, בביאורו לפרשת קרח, כתב ר"י עראמה:

והנה על אימות הנבואה (- שעל כך ערערו לדעתו קרח ודתן ואבירם) אמר "בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה, כִּי לֹא מִלְּבָבִי" – כמו שאמרו אלה המכחישים בנבואה. ובמה יִוָּדַע אִיפֹה? כִּי הִנֵּה אֲנֹכִי אֲמַרְתִּי לָכֵם בְּמֵאמַר הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ שֶׁתִּסְרוּ מֵעַל אֵהָלִי הָאֲנָשִׁים הַרְשָׁעִים הָאֵלֶּה, וְשֶׁלֹּא תִגְעוּ בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן תִּסְפוּ עִמָּהֶם, אֲשֶׁר זֶה יוֹרֵה שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם מֵאֲתוֹ יִתְבַּרַךְ מִיֵּתָה מִשׁוֹנָה מְבוֹהֶלֶת שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָעוֹלָם, וְאִם כֵּן אֲפֹא, "אִם פְּמוֹת פֶּל הָאָדָם יִמְתּוּן אֵלֶּה, וּפְקַדְתָּ פֶל הָאָדָם יִפְקַד עֲלֵיהֶם, לֹא ה' שְׁלַחְנִי" – ותדעו כי לא נביא אנוכי, כמו שהם אומרים שאין כאן נבואה. והיא ראייה עצומה על אימות הנבואה.

נסכם את מחלוקתם:

אלא שלדעת הרב סמט, התמודדות מעין זו אינה מבטאה את האמת: הנביא בישראל איננו כלי בלבד להעברת דבר ה' אל נמעניו, אלא הוא שותף פעיל במאמצים להשגת מטרתה של שליחותו. יש ששליחותו מחייבת אותו בפעילות עצמאית, שבה עליו להעמיד לרשות המשימה המוטלת עליו את כישרונותיו ואת שיקול דעתו, את תכונות אישיותו ואף את חייו האישיים.

לדעת הרב סמט, כאשר המעשים שעושה הנביא על פי שיקול דעתו במסגרת תפקידו מכוונים לדעת המשלח, ייאמר עליהם במקרא לא אחת כי נעשו בדבר ה', שהרי אין מעשיו אלא התכוונות השליח לדעת משלחו, להפיק את רצונו ולמלא את מטרתו. אלא שמעשים מעין אלו 'מזמינים' ערעור על ערכם הנבואי. לא כל אדם מסוגל לעמוד על משמעות זו של תפקיד הנביא, כשותף במשימת הנבואה. וכאשר נפגשות הבריות עם מעשים עצמאיים בעליל של הנביא, הן עלולות לכפור בעצם שליחותו, ולטעון כי כל פעולתו היא 'מלבו'. כאן, לדעת הרב סמט, מתייצב הנס לשירות הנביא. לא הנס שעליו מצטווה הנביא בנבואה מאת ה' לעשותו, אלא הנס שהוא עושה ביזמתו שלו, ללא כל ציווי.

לדעת הרב סמט, אין הנסים מן הסוג הזה המתוארים במקרא, באים ללמד את הבריות "עיקר גדול אל התורה ושורש אל האמונה, שהשם יתברך מכריח הטבע תחת כפות רגלי המאמינים" כדברי ר"י אלבו. מטרת הנסים הללו צנועה יותר, אך חיונית לתפקודו של הנביא ולהכרה בו כנביא ה'. אמנם עשיית הנסים הללו בידי הנביאים לא נעשתה "לקיום נבואתם, הואיל והנבואה כבר נתאמתה להם קודם לכן. אמנם עשו אותם המופתים מפני שהצטרפו להם, ולקרבתם אל ה' השלים חפציהם" (רמב"ם, הקדמה למשנה). ובכל זאת, עשיית הנסים הללו ביזמת הנביא שוללת את הרושם המוטעה כי מעשיו הם מעשים אנושיים רגילים אשר לא נעשו בדבר ה'. כיוון שאין בכוחו של בשר ודם לחולל נס מעין זה, ורק ה' הוא שמשלים את חפצו של הנביא שגזר על הנס, משמש הנס כחותמת א-לוהית המתחדשת תדיר להיותו של הנביא שליח ה'.

שהיא הופכת את הנביא לשותף פעיל במשימתו, ולמי ששיקול דעתו והכרעותיו מגויסים לשם מימוש מטרתה של הנבואה.

הנס שיוזם הנביא כחותמת א-לוהית על מעשיו העצמאיים

29. מסכם הרב סמט:

צודקים המפרשים הרואים במעשים המכריעים שמסופר עליהם בפרשתנו – מבחן הקטורת, בליעת המורדים באדמה ועצירת המגפה בקטורת – מעשים שנעשו ביזמתו העצמאית של משה, בלא שנצטווה על כך בנבואה מאת ה'. משה מופיע בפרשתנו פעם אחר פעם כנביא הפועל על פי שיקול דעתו, וה' נענה לו ומחולל נסים כפי שגזר אומר.

השאלה היא, מדוע פועל משה בדרך זו דווקא באירועים הללו המתוארים בפרשתנו, שכולם קשורים במרד קרח? מעטים הם המקומות בתורה שבהם פועל משה על דעת עצמו. כפי שהראה בעל העקדה, רוב רובן של פעולותיו נעשו בנבואה מאת ה', שהרי משה הוא נאמן ביתו והנבואה מזומנת לו בכל עת. ובכן, מדוע אין ה' מנחה את משה בפרשתנו בהתמודדותו עם החוטאים, כפי שהדבר בדרך כלל?

לדעת הרב סמט, התשובה על כך נובעת מאופיו המיוחד של האירוע המתואר בפרשתנו: במרד קרח דתן ואבירם נשללת לראשונה (וגם לאחרונה) שליחותו של משה. לא רק תוכנה של שליחותו, אלא עצם היותו שליח ה' נשלל על ידי המורדים. אם משה איננו שליח ה', הרי שכל מעשיו הם ביטוי למנהיגות אנושית רגילה: הם נובעים ממניעים אנושיים, הכוללים נגיעה אישית, רדיפת שררה וטעויות בהערכת המציאות ובחיזוי העתיד. האשמה זו, כי משה איננו שליח ה', מופיעה בבירור בנאום השטנה של דתן ואבירם

(יג) הַמַּעַט כִּי הֶעֱלִיתֵנוּ מֵאֶרֶץ זְבַת חֶלֶב וְדָבַשׁ לְהַמִּיתֵנוּ בְּמִדְבָּר, כִּי תִשְׁתַּרְרַר עָלֵינוּ גַם הַשְּׁתַרְרָר!?

כיצד צריך נביא הנאשם בכך שאינו שליח ה', אלא כמי שפועל על דעת עצמו, להתמודד עם טענה זו? לכאורה, עליו לטעון בתוקף שכל מעשיו נעשו בהוראה מאת ה', ושהוא לא פעל שום פעולה על דעת עצמו במסגרת שליחותו כנביא. כראיה לכך יאמר לו ה' דבר בנבואה, והנביא ימסור את דבר ה' הזה למערערים על שליחותו ולכשיתקיים דבר ה' במציאות – תוכח שליחותו הנבואית. כך, פחות אחר יותר, תיאר בעל העקדה את הדרך שבה התמודד משה עם הכחשת נבואתו (בפסוקים כג-לד).

נשוב עתה לפרשת קרח. משה עומד בפני הצורך לאמת את שליחותו הנבואית בפני המערערים עליה. אין מדובר כאן בשליחות בעניין מסוים (כפי שפירשו רש"י, רשב"ם וראב"ע) אלא בכלל שליחותו, כפי שהיטיב רמב"ן לפרש זאת.

30. רמב"ן בפירושו לפסוק כט:

טעם "לא ה' שְׁלַחְנִי" – שלא שלחני כלל להוציא ממצרים... וכן "כִּי ה' שְׁלַחְנִי לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַמַּעֲשִׂים הָאֵלֶּה" (פסוק כה) – המעשים אשר ראיתם בעיניכם, רמז לכל אשר עשה מיום שאמר לו "לֵךְ וְאֶשְׁלַחְךָ אֶל פְּרָעֹה" (שמות ג', י). כי תחילת ביאת הנביא ייקרא 'שליחות'... ואין טעם "כל המעשים"... אלא לכלל המעשים אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

31. ומסכם הרב סמט:

שליחותו של משה, כמו שליחותם של נביאים אחרים, כוללת בתוכה גם מעשים שעשה או שעתיד הוא לעשות על פי שיקול דעתו. גם מעשים אלו נעשים בדבר ה', והם חתומים בחותם הנבואה. בבואו לאמת את שליחותו, ראוי הדבר שדווקא את המעשים מן הסוג הזה יאמת משה. וכיצד יעשה זאת? כיצד יבאר למערערים כי אף כאשר הוא פועל על פי שיקול דעתו יש למעשיו אלו ערך נבואי גמור כמעשה ה'? התשובה ברורה: בכך שיפעל ללא הנחיה נבואית, וה' ישלים את חפצו במעשי נס מרשימים שיוכיחו לכול כי למעשיו העצמיים של משה יש גיבוי א-לוהי גמור.